

МІЖНАРОДНІ ОФІЦІЙНІ ДОКУМЕНТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Вступ. В умовах збройної агресії РФ вищі військові навчальні заклади України продовжують розбудовувати власні системи внутрішнього забезпечення якості. Удосконалення таких систем неможливе без врахування найкращих практик і здобутків у цій сфері. Метою цього дослідження є розробка пропозицій, спрямованих на вдосконалення внутрішнього забезпечення якості у ВВНЗ України з урахуванням положень міжнародних документів.

Методи. Джерельну базу дослідження утворюють документи міжнародних організацій з питань забезпечення якості у сфері вищої освіти, міжнародні угоди України щодо співробітництва у сфері підготовки військових фахівців. Використано діалектичний, історичний, порівняльно-правовий методи для відстеження трансформації поглядів на вирішення проблеми внутрішнього забезпечення якості в закладах вищої освіти; системно-структурний, формально-логічний методи – для визначення положень, які доцільно врахувати у процесі вдосконалення внутрішнього забезпечення якості у ВВНЗ України; методи аналізу, узагальнення та синтезу – для розробки відповідних пропозицій.

Результати. Узагальнено та систематизовано міжнародні офіційні документи (угоди, протоколи, конвенції, рекомендації, стандарти, декларації, комюніке, послання, хартії), які представлено трьома категоріями: документи, які визначають національні політики щодо заохочення закладів вищої освіти впроваджувати системи внутрішнього забезпечення якості; документи, які надають методичну допомогу у формуванні систем внутрішнього забезпечення якості; документи з питань співробітництва у сфері підготовки військових фахівців. Визначено положення, які доцільно врахувати у процесі вдосконалення внутрішнього забезпечення якості у ВВНЗ України. Розроблено пропозиції з імплементації цих положень у вітчизняних нормативно-правових актах.

Висновки. Результати цього дослідження розвивають ідеї інших дослідників про доцільність врахування ВВНЗ України у процесі вдосконалення внутрішнього забезпечення якості стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, а також стандартів якості НАТО.

Ключові слова: система внутрішнього забезпечення якості, вищі військові навчальні заклади, міжнародні норми, нормативні акти, офіційні документи.

Вступ

Вищі військові навчальні заклади України (ВВНЗ) інтегровані в загальнонаціональну систему вищої освіти та функціонують відповідно до норм, якими регулюється діяльність закладів вищої освіти, але як структурні підрозділи відомств сектору безпеки та оборони мають свої особливості. Тому нормативно-правові підстави для розбудови систем внутрішнього забезпечення якості у вищих військових навчальних закладах утворені чотирма основними векторами: міжнародним – нормами міжнародних організацій, Європейського простору вищої освіти; національним – нормами, які регулюють діяльність у сфері вищої освіти України; військовим – нормами, які регулюють діяльність у сфері військової освіти; відомчим – нормами, які регулюють діяльність вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, що належать до сфери управління Збройних сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України, Управління державної охорони України.

Сучасна модель системи забезпечення якості вищої освіти в Україні відповідає моделі Європейського простору вищої освіти, яка формально представлена у стандартах та рекомендаціях щодо забезпечення якості (Ministerial Conference in Bergen, 2005) на трьох рівнях: внутрішнього забезпечення якості (інституційний рівень); зовнішнього забезпечення якості (національний рівень); агенцій зовнішнього оцінювання якості (міжнародний рівень). Дослідження міжнародних офіційних документів з питань розвитку вищої освіти надає можливість відповісти на запитання, чому саме європейська модель

забезпечення якості стала провідною у вищій освіті України, які з цих документів є найбільш визначальними для розбудови систем внутрішнього забезпечення якості у ВВНЗ, які їхні положення заслуговують на увагу академічної спільноти сектору безпеки та оборони України.

Огляд літератури. Міжнародний досвід забезпечення якості вищої освіти завжди був предметом уваги українських учених. Водночас, після 2005 р., коли в Європейському просторі вищої освіти (ЄПВО) були запроваджені прогресивні інструменти забезпечення якості, зростання інтересу до цієї тематики стало найбільш помітним. Зокрема, у статті І. Бабіна (2011) здійснено ґрунтовний аналіз забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти, визначено чинники його формування та ключові здобутки Болонського процесу. Дослідник зауважив, що на етапі започаткування інтеграційних ініціатив у межах Болонського процесу панівними серед європейських країн були три основні моделі якості освіти: англійська, що базується на внутрішньому самооцінюванні якості в межах певного закладу вищої освіти; французька, яка передбачає зовнішнє оцінювання закладу вищої освіти щодо його відповідальності перед суспільством; американська, що поєднує риси як англійської, так і французької моделей.

В. Лисенко та І. Тавлуй (2011) досліджували передумови для розроблення системи управління якістю в закладах вищої освіти України, однією з яких є розвиток міжнародної нормативної документації у сфері управління якістю освіти, зокрема у межах Болонського процесу. О. Бойко та О. Чабан (2012), порівнюючи стан розвитку вітчизняної та європейської систем забезпечення

якості вищої освіти, дійшли висновку, що у закладах вищої освіти (ЗВО) України функціонують системи внутрішнього забезпечення якості освіти, проте переважно вони не інституціоналізовані. Лише в окремих провідних вітчизняних ВНЗ створені організаційні структури з внутрішнього забезпечення якості. Водночас, попри прогресивність нормативно-правових документів, спрямованих на розвиток системи вищої освіти, для них все ще "характерна суперечливість, неоднозначність тлумачення, а також неможливість контролю виконання ряду положень".

За результатами дослідження досвіду імплементації європейської системи забезпечення якості вищої освіти в Україні О. Горпинич та В. Салов (2013) встановили, що в нашій державі відсутня система моніторингу якості освіти, незважаючи на численні декларації про необхідність її створення, доручення Президентів України, прийняті програмні та нормативні документи. Підготовка законодавчих і нормативних документів, які створюють правове поле для функціонування незалежних структур із оцінювання якості освіти, залучення різних джерел інвестування їхньої діяльності, не здійснюється, система моніторингу впроваджується формально, що не вирішить проблему забезпечення органів державного управління об'єктивною та достовірною інформацією.

У колективній монографії "Правові засади реалізації Болонського процесу в Україні" (Калашнікова, & Луговий, 2014) проаналізовано стан правового забезпечення щодо впровадження вимог Європейського простору вищої освіти в Україні після приєднання до Болонського процесу. Серед найбільш визначних інструментів формування та функціонування Європейського простору вищої освіти проаналізовано реалізацію у вітчизняному законодавстві правових засад зовнішнього і внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, включаючи незалежні агенції зовнішнього забезпечення якості.

У роботі С. Гордійчук (2017) проаналізовано нормативну складову щодо якості вищої освіти, зокрема стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти (Ministerial Conference in Yerevan, 2015) та подальші кроки їх впровадження в Україні. Вона зазначає, що в закладах вищої освіти застосовуються різноманітні моделі моніторингу, аудиту та управління якістю, проте усталеної системи вони не формують, тому важливим завданням залишається розробка "дорожньої карти" для створення нормативної, організаційної та інституційної бази функціонування цієї системи.

Окремі міжнародні документи, у яких містяться положення щодо забезпечення якості, розглянуто в аналізі нормативно-правового регулювання діяльності закладів вищої освіти в Україні (Чирва, 2019). На основі цього аналізу розроблено модель реалізації державної політики стосовно діяльності закладів вищої освіти, складовою якої є міжнародна інтеграція, а також зроблено висновки, що стан виконання нормативно-правових актів має контролюватися не тільки державою, але й громадськістю, тоді як до повноважень міжнародної спільноти (організацій) слід віднести аналіз відповідності якості освіти загальноосвітнім тенденціям. Результати вивчення європейського досвіду адміністративно-правового забезпечення вищої освіти викладено в публікації В. Резніченка (2020), який звертає увагу, що європейські підходи до забезпечення якості вищої освіти не можна беззастережно впроваджувати в Україні, адже, незважаючи на спільні цінності, парадигма розвитку європейської освіти відрізняється від нашої.

Н. Ногас, досліджуючи адміністративно-правове регулювання державної політики у сфері забезпечення якості

освіти, виокремлює три етапи його розвитку: 1) 1991–2008 рр. – період формування законодавства про вищу освіту загалом; 2) 2008–2014 рр. – період приєднання України та української освітньої парадигми до Болонського процесу, формування системи зовнішнього незалежного оцінювання, кредитно-модульної системи навчання та інших інструментів контролю якості, європеїзації вищої освіти, формування управлінської нормативно-правової бази з оцінювання якості вищої освіти; 3) з 2014 р. дотепер, коли освітнє законодавство сформувалося остаточно, зокрема "набули інституційного оформлення органи управління для забезпечення проведення системи внутрішнього оцінювання якості вищої освіти та оновлено законодавство про вищу освіту загалом" (Ногас, 2022, с. 4).

Особливості провадження освітньої діяльності у ВНЗ у контексті еволюції поглядів у законодавстві України на проблему забезпечення якості освіти розглянуті в публікації А. Зельницького та О. Заболотного (2020), а саме: імплементація міжнародних стандартів, і зокрема стандартів НАТО; суттєве оновлення професійних стандартів у сфері вищої військової освіти; підвищені вимоги до якості підготовки офіцерів, що полягають у гарантуванні не лише визначеного рівня сформованості необхідних компетентностей, але й професійно важливих якостей; виконання вищими військовими навчальними закладами державного замовлення на підготовку військових фахівців з рівнем сформованості визначених компетентностей у кожного з них не нижче встановленого рівня.

У статті Н. Шабатіної (2020) розглянуто досвід деяких країн-членів НАТО (США, Франції, Великої Британії, Польщі, Швеції, Естонії та Нідерландів) у сфері гарантування якості вищої військової освіти, який може бути використаний у процесі імплементації принципів проектування вітчизняної системи забезпечення якості вищої військової освіти. Визначено, що ці принципи передбачають наявність чітких, зрозумілих і взаємоузгоджених законодавчих норм, інституційних форм, організаційних механізмів і процедур, що ґрунтуються на стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти (ESG), а також стандартах підготовки військових фахівців, що прийняті на національному рівні та НАТО. Результати цього дослідження свідчать про те, що: системи військової освіти держав-членів НАТО поступово інтегруються до національних систем освіти; до оцінювання якості підготовки військових фахівців, окрім військових, долучаються незалежні організації контролю якості освіти; у ВНЗ створені внутрішні системи забезпечення якості вищої освіти під впливом загальноєвропейських процесів.

У статті А. Сиротенка та В. Артамошенка (2021) на основі порівняння систем забезпечення якості освіти в Україні та НАТО (нормативно-правового забезпечення, структурних елементів та процедур) зроблено висновок про те, що ці системи тотожні, вони ґрунтуються на складових внутрішнього забезпечення якості, а спільними елементами досягнення їхньої сумісності є інституційна акредитація та сертифікація навчальних курсів за стандартами НАТО.

Отже, у попередніх дослідженнях проаналізовано переважно європейські норми щодо забезпечення якості вищої освіти та їх впровадження в українських університетах. Водночас питання застосування міжнародних офіційних документів для розбудови системи внутрішнього забезпечення якості у вищих військових навчальних закладах України досліджені частково, у контексті їхньої імплементації у систему військової освіти в цілому.

Мета та завдання дослідження. Метою цього дослідження є розробка пропозицій, спрямованих на вдосконалення внутрішнього забезпечення якості у ВВНЗ України з урахуванням положень міжнародних офіційних документів. Для досягнення цієї мети пропонується:

- узагальнити та систематизувати міжнародні офіційні документи з питань забезпечення якості у сфері вищої освіти, простежити у цих документах трансформацію поглядів на вирішення проблеми внутрішнього забезпечення якості;
- визначити положення міжнародних офіційних документів, які доцільно врахувати у процесі вдосконалення внутрішнього забезпечення якості у ВВНЗ України.

Методи

Під час дослідження здійснювався теоретичний аналіз наукових публікацій з визначеної проблематики. Джерельну базу утворюють міжнародні офіційні документи Європейської Асоціації забезпечення якості вищої освіти, Асоціації Європейських університетів, Парламенту та Ради Європейського Союзу, Співдружності незалежних держав, Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, Організації економічного співробітництва та розвитку, Організації Північноатлантичного договору, Міжнародної організації зі стандартизації, а також міжнародні угоди України з питань співробітництва у сфері підготовки військових фахівців. Для пошуку, узагальнення та систематизації цих документів було використано офіційні вебсторінки міжнародних організацій та інформаційно-пошукову систему "Законодавство України", у якій знайдено 354 документи за категорією "Наука, освіта, культура", що становить 2,5 % від загальної кількості міжнародних документів. Для відстеження у відібраних для подальшого аналізу документах трансформації поглядів на вирішення проблеми внутрішнього забезпечення якості було застосовано діалектичний, історичний та порівняльно-правовий методи. З метою визначення положень міжнародних офіційних документів, які доцільно врахувати у процесі вдосконалення внутрішнього забезпечення якості у ВВНЗ України, використані системно-структурний та формально-логічний методи. Розробка пропозицій, спрямованих на вдосконалення внутрішнього забезпечення якості у ВВНЗ України з урахуванням міжнародних офіційних документів, здійснювалася за допомогою загальних методів наукового пізнання – аналізу, узагальнення та синтезу.

Результати

Ключовий принцип "об'єднані у розмаїтті" Європейської культурної конвенції 1954 року, визнання якої є обов'язковою умовою для приєднання до Болонської декларації, став наріжним каменем Європейського простору вищої освіти. Україною ця конвенція ратифікована 1994 року (Про участь України в Європейській ..., 1994), а 2005 року наша держава приєдналася до Болонського процесу, який став дороговказом для розвитку національної системи вищої освіти та впровадження механізмів забезпечення якості зокрема.

Слід зауважити, що певний час міжнародна співпраця України у сфері вищої освіти здійснювалася також у напрямі інтеграції з країнами Співдружності незалежних держав (СНД). Угода держав-учасниць СНД (Про співробітництво в галузі ..., 1992) визначала рівноправність їхніх освітніх установ, визнання дипломів та кваліфікацій, задоволення потреб громадян у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації, спільні наукові дослідження, обмін інформацією у сфері освіти та науки тощо (дію цього міжнародного договору для України припинено 23.03.2023 р. на підставі Постанови КМ № 1033 від 16.09.2022 р.). Відповідно до угоди (Про

співробітництво у підготовці ..., 1995) передбачалося сприяти в підготовці та перепідготовці, підвищенні кваліфікації офіцерських кадрів і молодших фахівців для прикордонних військ, визнавати документи про освіту, обмінюватися інформацією (дію міжнародного договору для України припинено 22.09.2020 р. на підставі Постанови КМ № 708 від 12.08.2020 р.).

Просуваючи наміри пріоритетного створення єдиного освітнього простору країн СНД, у 2003 р. рф першою з країн пострадянського простору підписала Болонську декларацію. Натомість заявка України, подана у червні 2003 р., з політичних міркувань була відхилена, адже російські активно пропагували ідею щодо представництва лише своєю країною інтересів усіх країн СНД у Болонському процесі та намагалися проектувати європейський досвід на єдиний освітній простір країн СНД (Кремень, 2020). Про це свідчить і аналіз проекту Рішення Ради міністрів закордонних справ держав-членів СНД (О Плане заходів по дальнейшему ..., 2009), у якому зазначалося, що Рішенням Конференції міністрів освіти держав-учасниць СНД створено робочу групу з вироблення узгодженої політики розвитку систем управління якістю освіти держав-учасниць СНД (обговорено питання гармонізації показників якості підготовки випускників та діяльності освітніх закладів, використання результатів суспільно-професійної акредитації освітніх програм; підтримано пропозицію щодо підготовки та видання довідкових матеріалів про кращі практики забезпечення якості вищої освіти; узагальнено досвід створення та діяльності спільних університетів). Отже, європейський вектор розвитку системи вищої освіти залишався пріоритетним і для країн, які на той час були членами СНД, серед яких у Болонському процесі беруть участь Азербайджан, Вірменія, Грузія, Казахстан, Молдова (право представництва російської федерації та білорусі в Болонському процесі призупинено в 2022 р. у зв'язку з військовою агресією проти України). Викладене опосередковано свідчить про те, що європейські підходи до забезпечення якості у вищій освіті є на сьогодні найбільш ефективними, тому рух України в напрямі Європейського простору вищої освіти був неминучим.

І. Бабин (2011, с. 7) зазначає, що "до початку 80-х років минулого століття в європейських університетах не розроблялося особливих механізмів або інструментів забезпечення якості вищої освіти – ні на рівні вищих навчальних закладів, ні на урядовому рівні, хоча проблема якості й декларувалась як центральна", а забезпечення якості "не було предметом спеціальної відповідальності університетів". Основними чинниками, які обумовили активний розвиток систем якості вищої освіти в країнах Європи стали (Бабин, 2011; Лисенко, & Тавлуй, 2011; Горпинич & Салов, 2013):

- ослаблення академічних стандартів, пов'язане із масовим поширенням вищої освіти;
- бажання стейкхолдерів (насамперед роботодавців) брати участь у визначенні цілей, завдань і очікуваних результатів діяльності університетів з метою забезпечення відповідності якості і кількості випускників потребам ринку праці в умовах зростання конкуренції та глобалізації;
- скорочення державних витрат на вищу освіту поряд зі зростанням вимог до ефективності суспільних витрат на вирішення цих завдань та підвищенні вартості освітніх послуг;
- очікування щодо більшої відкритості та підзвітності університетів суспільству з огляду на результати їхньої діяльності;
- зростання конкуренції між університетами внаслідок демографічного сплеску, підвищення мобільності

студентів та викладачів, тиску з боку недержавного сектора вищої освіти;

- потреба у порівнянні результатів функціонування національних освітніх систем.

Одним із перших кроків на шляху до визнання відповідальності університетів за якість освіти стало ухвалення 388 ректорами з різних країн у м. Болонья (Італія) 18 вересня 1988 р. Великої хартії університетів, яка проголошує такі основоположні принципи, як автономність, нероздільність викладання і дослідницької роботи, академічні свободи, обмін інформацією і документацією, розвиток спільних проєктів, гарантування студентам умов, за яких вони могли б досягти своїх цілей у культурі й освіті. Станом на 2023 р. Велику хартію університетів підписали 975 університетів із 94 країн світу, із них – 88 ЗВО України (Magna Charta Universitatum, 1988).

Важливим етапом для інтеграції освітніх систем країн Європи та формування сучасного розуміння якості освіти, що ґрунтується на визнанні результатів навчання, стало підписання Лісабонської конвенції (Про визнання кваліфікацій..., 1997). Основним її призначенням є врегулювання проблеми визнання кваліфікаційних документів. Ключова ідея цієї конвенції, яка згодом була перенесена і в інші міжнародні норми, зокрема рамку кваліфікацій Європейського простору вищої освіти

2005 року, Європейську рамку кваліфікацій для навчання впродовж життя 2008 р., полягає в тому, щоб не стандартизувати процедури і практики визнання кваліфікацій, які відмінні в різних країнах, а змістити акцент на оцінювання результатів навчання.

Розвиток у діалектичному взаємозв'язку принципів автономії та відповідальності університетів зумовив потребу в розробці внутрішніх механізмів забезпечення якості вищої освіти, адже "якість освіти без академічної свободи неможлива, а свобода без прагнення до якості є скоріше загрозою анархії та хаосу, ніж бажаним ідеалом" (Калашнікова, & Луговий, 2015). Водночас якість окремих університетів є основою для формування якості національних освітніх систем. Тому Всесвітня декларація Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури "Про вищу освіту для XXI століття: підходи і практичні заходи" (ЮНЕСКО, 1998), наголошуючи на міжнародному значенні якості освіти, виділяє важливість не тільки внутрішнього, а й зовнішнього її оцінювання. Левову частку міжнародних документів, які вплинули на становлення в Україні сучасної системи забезпечення якості вищої освіти, складають комюніке за результатами зустрічей міністрів, відповідальних за сферу вищої освіти в країнах-учасниках Болонського процесу (табл. 1).

Таблиця 1

Міжнародні документи, які вплинули на становлення в Україні сучасної системи забезпечення якості вищої освіти

Рік	Назва документа	Ключові позиції, що стосуються забезпечення якості
1997	Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (Лісабон, 11 квітня 1997 р.), ратифікована Законом України № 1273-XIV від 03.12.99 р.	Визначає порядок надання інформації про оцінку закладів вищої освіти і програм освіти, стандарти якості у випадку, якщо у державі функціонує система офіційної оцінки закладів вищої освіти і програм освіти. Створює передумови для інтеграції освітніх систем країн Європи шляхом визначення механізмів визнання кваліфікацій
1998	Всесвітня декларація про вищу освіту для XXI століття: підходи і практичні заходи. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (Париж, 5-9 жовтня 1998 р.)	Підкреслює міжнародне значення якості освіти і виділяє важливість не тільки внутрішнього, а й зовнішнього оцінювання. Визначає якість освіти як поняття, яке охоплює всі аспекти діяльності закладу вищої освіти: навчальні та академічні програми, наукову і дослідницьку роботу, професорсько-викладацький склад і студентів
1999	Спільна декларація міністрів освіти Європи "Європейський простір у сфері вищої освіти" (Болонья, 19 червня 1999 р.)	Визначає одним з основних напрямів формування ЄПВО і просування європейської системи вищої освіти сприяння мобільності через усунення перешкод на шляху ефективного використання права на вільне пересування з безпосередньою метою сприяння європейському співробітництву щодо забезпечення якості освіти
2001	Комюніке зустрічі Європейських міністрів освіти "До зони європейської вищої освіти" (Прага, 19 травня 2001 р.)	Визначає ключову роль систем забезпечення якості у гарантуванні високих стандартів і сприянні порівнянності кваліфікацій у Європі, необхідність розбудови співробітництва між мережами із забезпечення якості, поширення кращих практик, розроблення сценаріїв для взаємного визнання механізмів акредитації/сертифікації та оцінювання, потребу у створенні структури рекомендацій із забезпечення якості
2003	Комюніке конференції Європейських міністрів освіти "Створення зони вищої освіти Європи" (Берлін, 19 вересня 2003 р.)	Встановлює, що: подальший розвиток систем забезпечення якості має здійснюватися на рівні закладів освіти, на національному і загальноєвропейському рівнях; забезпечення якості лежить в основі розвитку ЄПВО; необхідним є розроблення спільних критеріїв та методології із забезпечення якості (стандартів і рекомендацій для забезпечення якості); відповідно до принципу інституційної автономії основна відповідальність за забезпечення якості лежить на кожному ЗВО і це є основою для реальної підзвітності академічної системи в межах національної системи якості
2005	Комюніке конференції Європейських міністрів освіти "Загальноєвропейський простір освіти – досягнення мети" (Берген, 19-20 травня 2005 р.)	Схвалює ESG (внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти, для агенцій із зовнішнього оцінювання якості), розроблені Європейською асоціацією із забезпечення якості вищої освіти (до 2004 р. – Європейська мережа із забезпечення якості вищої освіти), та визначає завдання із їх впровадження
2007	Комюніке конференції Європейських Міністрів, відповідальних за сферу вищої освіти "На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації" (Лондон, 16–19 травня 2007 р.)	Запроваджує Реєстр агенцій із забезпечення якості європейської вищої освіти з метою надання відкритого доступу до достовірних даних про агенції забезпечення якості. Засвідчує, що ESG (Ministerial Conference in Bergen, 2005) є визначальним чинником змін у забезпеченні якості в ЄПВО. Визначає потребу в активній міжнародній співпраці між національними агентствами забезпечення якості

Закінчення табл. 1

Рік	Назва документа	Ключові позиції, що стосуються забезпечення якості
2009	Комюніке конференції Європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту "Болонський процес 2020 – простір європейської вищої освіти у новому десятиріччі" (Льовен / Лувен-ла-Нев, 28-29 квітня 2009 р.)	Визначає, що забезпечення якості має пронизувати всі пріоритети ЄПВО (студентоцентризм, мобільність, працевлаштування, навчання, дослідження та інновації, міжнародна відкритість, збір даних), а багатовимірні інструменти інформаційної прозорості можуть використовуватися для встановлення прогресу Болонського процесу в досягненні принципів забезпечення якості
2009	Комюніке Всесвітньої конференції з вищої освіти – 2009: "Нова динаміка вищої освіти і науки для соціальної зміни і розвитку". Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (Париж, 5–8 липня 2009 р.)	Засвідчує, що розширення доступу встановлює виклики до якості вищої освіти. Забезпечення якості є актуальною функцією в сучасній вищій освіті. Якість вимагає створення систем забезпечення якості, її оцінювання та просування культури якості в межах ЗВО. Закликає держави розробляти політики і стратегії на системному (щодо національної системи вищої освіти) та інституційному (у ЗВО) рівнях для запровадження і посилення систем забезпечення якості та регуляторних рамок із залученням усіх зацікавлених сторін
2010	Декларація про створення Європейського простору вищої освіти (Будапешт, Відень, 12 березня 2010 р.)	Констатує створення ЄПВО, основними напрямками діяльності якого є: реформа системи ступенів і навчальних програм, забезпечення якості, визнання кваліфікацій, мобільність і соціальний вимір. Для досягнення визначених параметрів за цими напрямками необхідне залучення персоналу і студентів на європейському, національному й особливо інституційному рівнях. Визнає академічну свободу, автономію та відповідальність ЗВО принципами ЄПВО
2012	Комюніке конференції міністрів, відповідальних за вищу освіту в ЄПВО (Бухарест, 26-27 квітня 2012 р.)	Визнає важливість забезпечення якості для побудови довіри та посилення привабливості пропозицій ЄПВО. Уповноважує агенції, зареєстровані в Європейському реєстрі агентств забезпечення якості, виконувати свою діяльність в межах усього ЄПВО, дотримуючись національних вимог. Ставить завдання щодо оновлення ESG
2015	Комюніке конференції міністрів ЄПВО (Єреван, 14-15 травня 2015 р.)	Визначає завдання щодо впровадження оновлених ESG (Ministerial Conference in Yerevan, 2015). Затверджує стандарт "Європейський підхід до забезпечення якості спільних програм" для зовнішнього оцінювання спільних програм на основі погоджених інструментів ЄПВО, що дозволяє не застосовувати додаткові національні критерії
2018	Комюніке конференції міністрів ЄПВО (Париж, 24-25 травня 2018 р.)	Визнає прогрес у запровадженні ESG (Ministerial Conference in Yerevan, 2015) у національні та інституційні практики більшості країн. Заохочує до подальшого впровадження стандарту "Європейський підхід до забезпечення якості спільних програм"
2020	Комюніке конференції міністрів ЄПВО (Рим, 19 листопада 2020 р.)	Визнає прогрес у розбудові систем забезпечення якості та заохочує для подальшого впровадження ESG (Ministerial Conference in Yerevan, 2015) з метою підтримки інновацій у вищій освіті та забезпечення її якості. Закріплює зобов'язання держав-учасниць: подолати перешкоди, які все ще заважають транскордонній діяльності європейських агенцій із забезпечення якості вищої освіти та впровадженню стандарту "Європейський підхід до забезпечення якості спільних програм"; підтримувати заклади вищої освіти у використанні цифрових технологій, зокрема, для оцінювання; впроваджувати студентоцентризм на інституційному та національному рівнях; сприяти постійному вдосконаленню викладання, зміцнити спроможність закладів вищої освіти підвищувати рівень навчання та викладання

Джерело: укладено автором.

Визначивши в Болонській декларації забезпечення якості освіти одним із основних напрямів формування ЄПВО, починаючи з Празької конференції (До зони європейської вищої освіти, 2001), проблема забезпечення якості стає однією із центральних для обговорення та пошуку шляхів її вирішення під час подальших зустрічей міністрів, відповідальних за вищу освіту в країнах-учасниках Болонського процесу. Аналіз комюніке міністерських конференцій свідчить, що в основу розвитку систем внутрішнього забезпечення якості покладено ідеї, оприлюднені в Посланні Саламанкського з'їзду європейських закладів вищої освіти (Формування Європейського простору ..., 2001) та викладені в директивному документі Європейської асоціації університетів "Забезпечення якості у вищій освіті" (Бабин, 2011): автономія, поєднана з відповідальністю, відповідальність ЗВО перед суспільством; опора на довіру і співробітництво між університетами та організаціями, які здійснюють оцінювання; врахування цілей та завдань університетів, освітніх програм; дотримання балансу між традиціями і нова-

торством, академічною спрямованістю та економічною релевантністю, логічною обґрунтованістю навчальної програми та свободою вибору для студента; перевірці підлягають викладання, дослідницька робота, управління й адміністрування; якість передбачає можливість постійного вдосконалення і здатність до конкуренції на національному та міжнародному рівні; у процесі побудови стандартів якості слід уникати обмеження різноманітності й конкурентоспроможності університетів; якість – головна умова для довіри, доречності, мобільності, сумісності та привабливості в Європейському просторі вищої освіти; основний показник якості – це реакція закладу вищої освіти на зміни, основною передумовою якої є його автономія; оцінювання ефективності освітньої діяльності закладів вищої освіти має ґрунтуватися не на оцінюванні планування й реалізації навчального процесу, а на оцінюванні результатів освіти (отриманих студентами знань, компетенцій і навичок). Таким чином, підходи до стандартизації освітніх систем з акцентом на порівнянні результатів навчання, викладені в Лісабонській кон-

венції, знайшли своє відображення у подальшому розвитку Болонського процесу.

У Берлінському комюніке (Створення зони вищої освіти Європи, 2003) визначено, що відповідальність за забезпечення якості лежить на кожному ЗВО і це є основою для реальної підзвітності академічної системи в межах національної системи якості. Тому подальший розвиток систем забезпечення якості має здійснюватися на рівні закладів освіти, на національному і загальноєвропейському рівнях. Відповідно до цього підходу Європейській мережі із забезпечення якості вищої освіти було доручено розробити спільні критерії та методологію із забезпечення якості, які були оприлюднені та затверджені в 2005 р. під час міністерської конференції у Бергені як стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості у ЄПВО (Ministerial Conference in Bergen, 2005). Як відомо, ці стандарти містять три частини: стандарти і рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості у ВНЗ, стандарти і рекомендації щодо зовнішнього забезпечення якості вищої освіти, стандарти і рекомендації для агенцій із зовнішнього забезпечення якості.

Дотримуючись принципу "об'єднані у розмаїтті" та визнавши автономію і відповідальність ЗВО, основними засадами розбудови ЄПВО стали Болонські комюніке (2007, 2009, 2010, 2012, 2015, 2018, 2020 рр. – див. табл. 1), які зосереджені переважно на розвитку національного та міжнародного рівнів забезпечення якості (Калашнікова, & Луговий, 2014, с. 65), впровадженні та вдосконаленні ESG. У 2015 р. на конференції в Єревані було представлено і затверджено нову редакцію ESG (Ministerial Conference in Yerevan, 2015). Порівняльний аналіз версій 2005 та 2015 років свідчить, що зміни були спрямовані переважно на поліпшення формулювань та забезпечення зручності їх впровадження, уточнення мети і меж впливу, приведення стандартів відповідно до інших інструментів Болонського процесу, які були запроваджені після 2005 р. Зокрема, у частині внутрішнього забезпечення якості: стандарт "Оцінювання студентів" замінено на "Студентоцентроване навчання, викладання і оцінювання", а стандарт "Інформаційні системи" – на "Інформаційний менеджмент"; додано стандарт, пов'язаний із доступом до освітніх програм ("Зарахування, досягнення, визнання та атестація студентів"), а також "Циклічне зовнішнє забезпечення якості", що покликаний гарантувати постійне вдосконалення якості ЗВО. Отже, сучасна модель системи забезпечення якості в Україні (Про вищу освіту, 2014, п. 2 ст. 16) відповідає ESG (Ministerial Conference in Bergen, 2005).

З огляду на зростання мобільності студентів та викладачів, впровадження дистанційних форм навчання, що обумовило появу нового феномена, який отримав назву "транскордонна вища освіта", зросли і ризики, пов'язані з освітніми послугами низької якості. Питання якості, безпечності та визнання у сфері вищої освіти набули важливого значення. У відповідь ЮНЕСКО спільно з Організацією економічного співробітництва та розвитку розробила Директиви із забезпечення якості у сфері транснаціональної вищої освіти (UNESCO&OECD, 2005), які містять рекомендації для урядів та інших стейкхолдерів (закладів вищої освіти, студентських органів, організацій, відповідальних за забезпечення якості, акредитацію, визнання кваліфікацій) та ґрунтуються на таких принципах: взаємна довіра і повага між країнами та визнання важливості міжнародної співпраці у сфері вищої освіти; визнання важливості національних органів влади та різноманітності систем вищої освіти; визнання важливості вищої освіти як засобу вираження мовного і культурного

розмаїття країни, а також для підтримки її економічного розвитку та соціальної єдності.

Всесвітня конференція з вищої освіти "Нова динаміка вищої освіти і науки для соціальної зміни і розвитку" (ЮНЕСКО, 2009) фактично підхопила тренд, напрацьований Болонським процесом, засвідчивши необхідність оцінювання якості та просування культури якості в межах ЗВО та закликаючи держави розробляти політики і стратегії на системному (національному) та інституційному рівнях для запровадження і посилення систем забезпечення якості і регуляторних рамок із залученням усіх стейкхолдерів.

Закріплення європейського вектора розвитку в розбудові системи забезпечення якості вищої освіти України стало наслідком політичних процесів, які відбувалися у нашій державі в 2013-2014 роках та знайшли своє відображення в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (Про асоціацію, 2014). Відповідно до ст. 431 цієї угоди Сторони зобов'язуються активізувати співробітництво в галузі вищої освіти з метою: сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в межах Болонського процесу; підвищення якості та важливості вищої освіти; поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами; розширення можливостей ВНЗ; активізації мобільності студентів та викладачів.

Нормативні документи Європейського Союзу з питань забезпечення якості переважно орієнтуються на досягнення та практики Болонського процесу з огляду на представництво університетів країн ЄС у ЄПВО. Зокрема, Радою міністрів з освіти Євросоюзу в 1998 р. було прийнято Рекомендацію про європейське співробітництво у забезпеченні якості у вищій освіті (On European cooperation ..., 1998), якою визначено головну мету забезпечення якості освіти через надання механізмів гарантії якості та співробітництва між національними агенціями забезпечення якості; передбачено, що системи забезпечення якості мають базуватися на оцінюванні освітніх програм або закладів освіти шляхом проведення внутрішнього оцінювання, зовнішньої перевірки, і включати участь студентів, публікацію результатів та залучення міжнародних експертів.

У Рекомендації Європейського парламенту і Ради від 15 лютого 2006 р. про подальшу європейську співпрацю у сфері забезпечення якості вищої освіти (Про подальшу європейську ..., 2006; On further European cooperation ..., 2006) вказується, що дії ЄС з підтримки забезпечення якості необхідно спрямувати відповідно до задіяних заходів у контексті Болонського процесу. Державам-членам ЄС рекомендується заохочувати ЗВО до запровадження ESG; заохочувати агентства забезпечення якості й агентства з акредитації до незалежного оцінювання, застосування особливостей забезпечення якості, встановлених Рекомендацією (On European cooperation ..., 1998), і застосування стандартів ESG; заохочувати представників національних органів влади, системи вищої освіти та агентств забезпечення якості та агентств з акредитації до запровадження Європейського реєстру агентств забезпечення якості; надати можливість ЗВО самостійно обирати агентства серед внесених до Європейського реєстру агентств забезпечення якості, які відповідатимуть їхнім потребам і профілю, за умови дотримання національного законодавства або отримання дозволу національних органів влади; забезпечити відкритий доступ до результатів оцінювання, наданих агентствами забезпечення якості і агентствами з акредитації.

Зазначені вище офіційні документи визначають політику держав-членів відповідних організацій щодо заохо-

чення національних ЗВО розбудовувати системи внутрішнього забезпечення якості. Однак, дотримуючись принципів автономії та відповідальності університетів, ці документи не встановлюють жодних вимог до структури та функцій таких систем. Методичним підґрунтям для формування власної політики забезпечення якості безпосередньо БВНЗ були міжнародні стандарти ISO 9000 та стандарти якості НАТО.

Стандарти ISO серії 9000 – це стандарти, які були розроблені Міжнародною організацією зі стандартизації з метою забезпечення ефективного функціонування систем управління якістю для організацій будь-яких типів, розмірів та видів діяльності (TMS Academy, n.d.). Зокрема, стандарт ISO 9001 "Системи управління якістю. Вимоги" запроваджено в деяких ЗВО України. Цей стандарт введений у дію в 1987 р. Далі було кілька його переглядів і в 2015 р. вийшла актуальна на сьогодні версія ISO 9001:2015. У 2001 р. Україна запровадила національний аналог цього міжнародного стандарту ДСТУ ISO 9001:2001. Сьогодні чинною є версія ДСТУ ISO 9001:2015. Основна суть стандарту полягає у створенні в організації системи управління якістю, яка сприяє постійному вдосконаленню бізнес-процесів (академічних процесів) та задоволенню потреб клієнтів (стейкхолдерів).

Водночас результати попереднього дослідження автора цієї статті (Кравець, 2023) свідчать, що переваги, які можуть бути отримані від впровадження стандарту ISO 9001, для БВНЗ не мають такого значення, як для комерційних ЗВО. Натомість, більш доцільним для БВНЗ вбачається впровадження стандартів системи управління якістю НАТО, відображених у додатку D до Директиви НАТО з освіти та індивідуального навчання (E&ITD) 075-007 (NATO, 2015), які аналогічно до стандарту ISO 9001 ґрунтуються на методології Total Quality Management. Вони так само спрямовані на допомогу в побудові системи управління якістю та постійне вдосконалення внутрішніх процесів і процедур, щоб гарантувати: наявність політик та процедур забезпечення якості, розвиток персоналу/інструкторів, використання інформаційних систем та управління знаннями, оприлюднення інформації про навчальну діяльність, належну організацію навчального процесу та його методичне забезпечення, відповідальне оцінювання студентів, наявність навчальних ресурсів та підтримку студентів, але й оцінюють внесок військових навчальних закладів у розвиток НАТО. Шляхи імплементації стандартів якості НАТО в діяльність вітчизняних БВНЗ уже обґрунтовано у зазначеній публікації.

Аналіз міжнародних документів з питань співробітництва у сфері підготовки військових фахівців (Угода про підготовку військових кадрів від 13.11.1992 р., Протокол про виконання Угоди між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Угорської Республіки про двостороннє співробітництво в галузі підготовки військових кадрів від 28.01.1993 р., Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Узбекистан щодо порядку підготовки офіцерських кадрів у військово-навчальних закладах від 20.01.1994 р., Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Казахстан про співробітництво в галузі військової освіти від 21.09.1995 р., Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки про навчання в межах програми для керівного складу військово-повітряних сил від 12.06.1996 р., Протокол між Державним комітетом у справах охорони державного кордону України і Державним Департаментом охорони

державного кордону Грузії про розвиток співробітництва у підготовці і навчанні кадрів для Прикордонних військ України і Грузії від 14.02.1997 р., Генеральна угода між Кабінетом Міністрів України та урядом Республіки Польща про співробітництво у сфері оборони від 02.12.2016 р.) свідчить, що жоден із них не містить положень, що стосуються забезпечення якості освіти. Слід зауважити, що майже всі вони були укладені до запровадження прикладних інструментів забезпечення якості вищої освіти в ЄПВО.

Таким чином, проаналізовані у статті міжнародні офіційні документи можна узагальнити за трьома категоріями:

- документи, які визначають політику держав-членів відповідних міжнародних організацій щодо заохочення закладів вищої освіти розбудовувати системи внутрішнього забезпечення якості;
- документи, які надають методичну допомогу безпосередньо закладам вищої освіти у формуванні системи внутрішнього забезпечення якості;
- документи з питань співробітництва у сфері підготовки військових фахівців.

Слід зазначити, що переважна більшість цих документів не має прямої юридичної сили (не підлягає обов'язковому виконанню або не була ратифікована в Україні), окрім останньої категорії. Більшість документів з питань співробітництва у сфері підготовки військових фахівців укладені до 2005 р., і тому не містять положень, які стосуються забезпечення якості вищої освіти в сучасному розумінні.

Ретроспективний аналіз міжнародних документів, що розкривають погляди на вирішення проблеми внутрішнього забезпечення якості в закладах вищої освіти та еволюцію цих поглядів протягом двох останніх десятиліть, надає підстави виокремити такі положення та здобутки Болонського процесу, які доцільно врахувати у процесі вдосконалення внутрішнього забезпечення якості у БВНЗ України:

- автономія закладу вищої освіти у частині реалізації академічних свобод;
- відповідальність за забезпечення якості лежить на кожному закладі освіти;
- врахування місії, цілей та завдань університетів, освітніх програм;
- нероздільність викладання і дослідницької роботи;
- сприяння постійному вдосконаленню за всіма напрямками діяльності, розвиток спроможностей закладу освіти щодо підвищення рівня навчання та викладання;
- формування культури якості в межах закладу освіти;
- розвиток цифрових технологій управління освітньою діяльністю та викладання;
- дотримання балансу між традиціями та новаторством;
- моніторинг та оцінювання викладання, дослідницької роботи, результатів навчання, управління й адміністрування;
- основний показник якості – це реакція закладу освіти на зміни, здатність до системної роботи, спрямованої на усунення недоліків, виявлених як у результаті самооцінювання, так і зовнішнього оцінювання.

З огляду на вищевикладене, з метою врахування положень міжнародних офіційних документів у процесі вдосконалення внутрішнього забезпечення якості у БВНЗ України та їх імплементації у вітчизняних нормативно-правових актах пропонується:

- перелік процедур і заходів системи внутрішнього забезпечення якості, викладений у п. 2 ст. 16 Закону

України "Про вищу освіту" привести відповідно до стандартів та рекомендацій Європейського простору вищої освіти 2015 р.;

- у положеннях про систему внутрішнього забезпечення якості у ВВНЗ: врахувати принцип автономії у частині реалізації академічних свобод; цілі та завдання системи внутрішнього забезпечення якістю узгодити з місією ВВНЗ та цілями їх стратегічного розвитку; передбачити процедури реагування на виявлені недоліки та оцінювання не лише здобувачів вищої освіти і науково-педагогічного складу, але й адміністративного та допоміжного персоналу;

- при укладанні міжнародних договорів з питань співробітництва у сфері підготовки військових фахівців передбачити реалізацію програм академічної мобільності, обмін інформацією про стандарти якості, взаємне залучення експертів для оцінювання якості.

Дискусія і висновки

У статті узагальнено та систематизовано міжнародні нормативні (угоди, протоколи, конвенції, рекомендації, стандарти) та інші офіційні документи (декларації, комюніке, послання, хартії), які можуть бути використані як джерело для вдосконалення внутрішнього забезпечення якості у вищих військових навчальних закладах України.

Незважаючи на те, що певний час міжнародна співпраця України у сфері вищої освіти здійснювалася також у напрямі інтеграції з країнами Співдружності незалежних держав, європейський вектор її розвитку став провідним, що зумовило подальше узгодження системи забезпечення якості вищої освіти із підходами ЄПВО. До 2005 року в межах Європейського простору вищої освіти відбувався пошук моделі забезпечення якості, який завершився вибором на користь змішаного підходу (поєднання самооцінювання із зовнішньою оцінкою закладу вищої освіти) та остаточним визнанням автономії університету як системоутворювального принципу забезпечення якості. Із цього моменту країни-підписанти Болонської декларації у процесі міжнародної співпраці зосередилися переважно на розвитку національного та міжнародного рівнів забезпечення якості: рекомендації стосуються залучення незалежних агентств забезпечення якості, створення конкурентних умов для діяльності університетів. Щодо інституційного рівня культивується лише одна рекомендація – заохочувати заклади вищої освіти розбудовувати системи внутрішнього забезпечення якості. Завдяки такій політиці академічної спільноти ЄПВО на сьогодні спостерігається тенденція щодо перенесення центру ваги із процедур зовнішнього контролю якості освітнього процесу (з боку національних органів атестації й акредитації) у бік внутрішнього самооцінювання закладів вищої освіти, від стандартизації процедур і практик внутрішнього забезпечення якості до моніторингу результатів навчання, які узгоджуються зі стейкхолдерами.

Певна частина проблемних питань, пов'язаних з імплементацією європейських засад забезпечення якості вищої освіти в Україні, які піднімалися в дослідженнях 2011–2014 рр. (суперечливість, неоднозначність тлумачення, а також неможливість контролю виконання ряду нормативних положень, неінституалізованість систем внутрішнього забезпечення якості (Бойко, & Чабан, 2012), відсутність системи моніторингу якості освіти, нормативного регулювання діяльності незалежних структур із оцінювання якості (Горпинич & Салов, 2013; Калашнікова, & Луговий, 2014), сьогодні вирішені.

Унаслідок запровадження з 2019 р. нових принципів функціонування Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти відбулась реалізація ідеї Г. Чирви (2019) щодо контролю за станом виконання нормативно-правових актів спільно державою та громадськістю. Результати цього дослідження свідчать, що пропозиція С. Гордійчук (2017) щодо стандартизації вимог до моделі моніторингу, аудиту та управління якістю в закладах вищої освіти суперечить європейському принципу незалежності університетів у виборі інструментів розбудови внутрішнього забезпечення якості. Також не можна погодитися з висновком В. Резніченка (2020) про неможливість беззастережного впровадження в Україні європейських підходів до забезпечення якості з огляду на різницю в парадигмах розвитку європейської освіти та нашої. Адже сучасна модель системи забезпечення якості в Україні відповідає стандартам та рекомендаціям Європейського простору вищої освіти, схваленим у 2005 р. У цьому дослідженні набули подальшого розвитку результати дослідження В. Лисенка та І. Тавлуй (2011) шляхом систематизації міжнародних документів, прийнятих після 2012 р., які актуалізують питання вдосконалення систем управління якістю освіти, а також ідеї та висновки Н. Шабатиної (2020), А. Сиротенка та В. Артамошенка (2021) щодо розбудови систем внутрішнього забезпечення якості у ВВНЗ на засадах стандартів та рекомендацій щодо внутрішнього забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, а також стандартах підготовки військових фахівців, що застосовуються в НАТО. Ці міжнародні документи серед проаналізованих у статті найбільш точно відповідають місії та цілям стратегічного управління вищими військовими навчальними закладами України.

У подальших дослідженнях в інтересах удосконалення систем внутрішнього забезпечення якості у вищих військових навчальних закладах доцільно проаналізувати національні, галузеві (військової освіти) та відомчі нормативно-правові акти, що діють на території України.

Подяки, джерела фінансування. Це дослідження здійснювалося у Національній академії Служби безпеки України в межах підготовки докторської дисертації.

Список використаних джерел

- Бабин, І. (2011). Забезпечення якості вищої освіти: європейський, національний та інституційний рівні. *Наука і освіта*, 1, 7–14. https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/1_2011/2.pdf
- Бойко, О., & Чабан, О. (2012). Аналіз нормативно-правового забезпечення якості вищої освіти у вищих навчальних закладах. *Вимірювальна техніка та метрологія*, 73, 133–135. <https://science.lpnu.ua/uk/istcm/vsi-vypusky/volume-73-2012/analiz-normativno-pravovogo-zabezpechennya-yakosti-vyshchoyi>
- Гордійчук, С. (2017). Концептуальні основи якості вищої освіти в європейському та національному просторі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 8 (313), 6–16. https://lib.iitta.gov.ua/712323/1/Kontseptualni_osnovi_yakosti_vishchoyi_osviti_v_yevropeyskomu_ta_natsionalnomu_prostorii.pdf
- Горпинич, О., & Салов, В. (2013). Європейська система забезпечення якості вищої освіти: досвід та механізми її імплементації в Україні. *Форум гірників-2013*. 36. мат. Міжнар. конф. (с. 286–294). Національний гірничий університет.
- До зони європейської вищої освіти. (2001). *Комюніке зустрічі Європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту* (Прага, 19.05.2001). <https://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-proczen/prazke-komyunike.html>
- Зельницький, А., & Заболотний, О. (2020). Якість вищої військової освіти в контексті змін у законодавстві України. *Військова освіта*, 1(41), 147–162. <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2020-1/147-162>
- Калашнікова, С., & Луговий, В. (Ред.). (2014). *Правові засади реалізації Болонського процесу в Україні*. ДП "НВЦ "Пріоритети".
- Калашнікова, С., & Луговий, В. (Ред.). (2015). *Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд*. ДП "НВЦ "Пріоритети".
- Кравець, В. (2023). Щодо впровадження систем управління якістю за стандартом ISO 9001 у вищих військових навчальних закладах. В

І. Євтушенко, М. Корчагин, В. Пономарьов, О. Гарбузов (Ред.), *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони*. Матеріали II Всеукр. конф. (с. 180–185). ІПЮК для СБУ НЮУ ім. Я. Мудрого.

Кремень, В. (2020). Україна на шляху до підписання Болонської декларації. *Болонський процес в Україні 2005–2020: досягнення, виклики та перспективи*. (С. 2–3). НАПН України. https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2022/03/BolognaStudy_Ukraine2005_2020_NEO_ukr.pdf

Лисенко, В., & Тавлуй, І. (2011). Передумови впровадження системи управління якістю у вищому навчальному закладі. *Стандартизація, Сертифікація, Якість*, 4, 65–69.

Ногас, Н. (2022). *Адміністративно-правові засади забезпечення якості вищої освіти* [Дис. канд. юрид. наук, Західноукраїнський національний університет]. DSpace at West Ukrainian National University. <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45797>

Совет министров иностранных дел государств-членов Содружества Независимых Государств. (2009). *О Плане мероприятий по дальнейшему развитию общего образовательного пространства и сотрудничества государств-участников СНГ в области образования на период до 2010 года* (проект решения от 10.04.2009). https://zakononline.com.ua/documents/show/299839_299904

Про асоціацію. (2014). *Угода між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.04.2014*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні. (1997). Конвенція (Лісабон, 11.04.1997). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_308#Text

Про вищу освіту (2014). Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Про подальшу європейську співпрацю у сфері забезпечення якості вищої освіти. (2006). Рекомендації Європейського Парламенту і Ради від 15.02.2006 (2006/143/ЄС). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-06#Text

Про співробітництво в галузі освіти. (1992). Угода держав-учасниць СНД від 15.05.1992 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_135#Text

Про співробітництво у підготовці і підвищенні кваліфікації військових кадрів для прикордонних військ держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав. (1995). Угода держав-учасниць СНД від 15.05.1992. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_101#Text

Про участь України в Європейській культурній конвенції 1954 року. (1994). Постанова Верховної Ради України від 24.02.1994 № 4030-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4030-12#Text>

Резніченко, В. (2020). Європейський досвід забезпечення вищої освіти. *Юридична наука*, 8(110), 163–168. <https://doi.org/10.32844/10.32844/2222-5374-2020-110-8.20>

Сиротенко, А., & Артамощенко, В. (2021). Набуття сумісності військової освіти і підготовки кадрів сил оборони на засадах якості. *Національні вимоги і стандарти НАТО. Наука і оборона*, 1, 48–52. <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2021-14-1-48-53>

Створення зони вищої освіти Європи. (2003). Комюніке Конференції міністрів, відповідальних за вищу освіту (Берлін, 19.09.2003). <https://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-procsez/berlinske-komyunike.html>

Формування Європейського простору вищої освіти. (2001). Послання Саламанкського з'їзду європейських закладів вищої освіти від 30.03.2001. [http://www.edupolicy.org.ua/files/Salamanca_Convention\(2001\).pdf](http://www.edupolicy.org.ua/files/Salamanca_Convention(2001).pdf)

Чирва, Г. (2019). Нормативно-правове регулювання діяльності закладів вищої освіти в Україні. *Держава та регіони*, 2(66), 133–139. http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2019/25.pdf

Шабатіна, Н. (2020). Принципи проектування системи гарантування якості вищої військової освіти за досвідом країн-членів НАТО. *Військова освіта*, 1(41), 301–309. <https://doi.org/10.33099/2617-1775/2020-01/301-309>

ЮНЕСКО. (1998). *Про вищу освіту для XXI століття: підходи і практичні заходи*. Всесвітня декларація <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141952.locale=en>

ЮНЕСКО. (2009). *Нова динаміка вищої освіти і науки для соціальної зміни і розвитку*. Комюніке Всесвітньої конференції з вищої освіти. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_011#Text

Magna Charta Universitatum. (1988). *Signatory Universities*. <https://site.unibo.it/magna-charta/en/magna-charta-universitatum/signatory-universities>

Ministerial Conference in Bergen. (2005). *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*. https://www.ehea.info/media.ehea.info/file/ENQA/05/3/ENQA-Bergen-Report_579053.pdf

Ministerial Conference in Yerevan. (2015). *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*. https://www.britishcouncil.org.uk/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf

NATO. (2015). *Bi-SC Education and Individual Training Directive (E&ITD) 075-007*. https://www.coemed.org/files/Branches/DH/Files_01/Bi-SC_75-7_NEW.pdf

On European cooperation in quality assurance in higher education. (1998). Recommendation of the Council of the European Union of 24 September 1998 (98/561/EC). <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/1998/561/oj>

On further European cooperation in quality assurance in higher education. (2006). Recommendation of the European Parliament and of the Council of the European Union of 15 February 2006 (2006/143/EC). <http://data.europa.eu/eli/reco/2006/143/1/oj>

TMS Academy (n.d.). *Стандарти ISO серії 9000*. Retrieved November 9, 2023, from <https://academy.tms.ua/uk/blog-uk/standarty-iso-serii-9000/>

UNESCO&OECD. (2005). *Guidelines for Quality Provision in Cross-border Higher Education*. OECD. <https://web.archive.oecd.org/2012-06-15/147238-35779480.pdf>

References

About Association. (2014). *Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of 27.04.2014* [in Ukrainian]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Babin, I. (2011). Quality Assurance in Higher Education: European, National and Institutional Levels. *Science and Education*, 1, 7–14 [in Ukrainian]. https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/1_2011/2.pdf

Boyko, O., & Chaban, O. (2012). Analysis of normative and legal providing for the quality of higher education in higher educational institutions. *Measuring Equipment and Metrology*, 73, 133–135 [in Ukrainian]. <https://science.lpnu.ua/uk/istcm/vsi-vypusky/volume-73-2012/analiz-normatyvno-pravovogo-zabezpechennya-yakosti-vyshchoyi>

Chyryva, G. (2019). Legal Regulation of Higher Education Institutions in Ukraine. *State and Regions*, 2(66), 133–139 [in Ukrainian]. http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2019/25.pdf

Gordiychuk, S. (2017). Conceptual Foundations of the Quality of Higher Education in the European and National Space. *Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University*, 8(313), 6–16 [in Ukrainian]. https://lib.iitta.gov.ua/712323/1/Kontseptualni_osnovi_yakosti_vishchoyi_osvit_i_v_yevropeyskomu_ta_natsionalnomu_prostoru.pdf

Horpynich, O., & Salov, V. (2013). *European Quality Assurance System in Higher Education: Experience and Mechanisms of Its Implementation in Ukraine*. Proceedings of International Conference "Miners' Forum – 2013" (pp. 286–294). National Mining University [in Ukrainian].

Kalashnikova, S., & Lugovoy, V. (Eds.). (2014). *Legal framework for the implementation of the Bologna Process in Ukraine*. SE "SPC "Priorities" [in Ukrainian].

Kalashnikova, S., & Lugovoy, V. (Eds.). (2015). *Development of the Quality Assurance System of Higher Education in Ukraine: Information and Analytical Review*. SE "SPC "Priorities" [in Ukrainian].

Kravets, V. (2023). Regarding the implementation of quality management systems on ISO 9001 standard in military higher educational institutions. In I. Yevtushenko, M. Korchagin, V. Ponomaryov, O. Garbuzov (Eds.), *Current issues of ensuring the service and combat activity of the forces of the security and defense sector*. Proceedings of II All-Ukrainian Conference. (pp. 180–185). Institute for the Training of Legal Personnel for the Security Service of Ukraine of The Yaroslav Mudryi National Law University [in Ukrainian].

Kremen, V. (2020). Ukraine is on the way to signing the Bologna Declaration. *The Bologna Process in Ukraine 2005–2020: Achievements, Challenges and Prospects* (pp. 2–3). National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine [in Ukrainian]. https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2022/03/BolognaStudy_Ukraine2005_2020_NEO_ukr.pdf

Lysenko, V., & Tavlui, I. (2011). Prerequisites for the implementation of the quality management system in a higher educational institution. *Standardization, Certification, Quality*, 4, 65–69 [in Ukrainian].

Magna Charta Universitatum. (1988). *Signatory Universities*. <https://site.unibo.it/magna-charta/en/magna-charta-universitatum/signatory-universities>

Ministerial conference in Bergen. (2005). *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*. https://www.ehea.info/media.ehea.info/file/ENQA/05/3/ENQA-Bergen-Report_579053.pdf

Ministerial Conference in Yerevan. (2015). *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*. https://www.britishcouncil.org.uk/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf

Ministers of Foreign Affairs Council of the Commonwealth of Independent States. (2009). *On the Action Plan for the Further Development of the Common Educational Space and Cooperation of the CIS Member States in the Field of Education for the Period up to 2010*. Draft Decision of the 10.04.2009. [in russian]. https://zakononline.com.ua/documents/show/299839_299904

NATO. (2015). *Bi-SC Education and Individual Training Directive (E&ITD) 075-007*. https://www.coemed.org/files/Branches/DH/Files_01/Bi-SC_75-7_NEW.pdf

Nogas, N. (2022). *Administrative and Legal Principles of Quality Assurance of Higher Education* [Doctoral dissertation, West Ukrainian National University]. DSpace at West Ukrainian National University [in Ukrainian]. <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45797>

On cooperation in the field of education. (1992). Agreement of the CIS Member States of 15.05.1992. [in Ukrainian] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_135#Text

On Cooperation in Training and Advanced Training of Military Personnel for the Border Troops of the Member States of the Commonwealth of

Independent States. (1995). Agreement of the CIS Member States of 15.05.1992 [in Ukrainian]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_101#Text

On European cooperation in quality assurance in higher education. (1998). Recommendation of the Council of the European Union of 24 September 1998 (98/561/EC). <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/1998/561/oj>

On further European cooperation in quality assurance in higher education. (2006). Recommendation of the European Parliament and of the Council of the European Union of 15 February 2006 (2006/143/EC). [http://data.europa.eu/eli/reco/2006/143\(1\)/oj](http://data.europa.eu/eli/reco/2006/143(1)/oj)

On further European cooperation in the field of quality assurance in higher education. (2006). Recommendations of the European Parliament and the Council of 15.02.2006 (2006/143/EC) [in Ukrainian]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-06#Text

On Higher Education (2014). Law of Ukraine dated 01.07.2014 No. 1556-VII [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

On the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region. (1997). Convention in Lisbon on 11.04.1997 [in Ukrainian]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_308#Text

On Ukraine's participation in the 1954 European Cultural Convention. (1994). Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated 24.02.1994 No. 4030-XII [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4030-12#Text>

Realising the European Higher Education Area. (2003). Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education (Berlin on 19 September 2003) [in Ukrainian]. <https://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-procjes/berlinske-komyunike.html>

Reznichenko, V. (2020). European experience in providing higher education. *Jurisprudence*, 8(110), 163–168 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32844/10.32844/2222-5374-2020-110-8.20>

Shabatina, N. (2020). Principles of designing a quality assurance system for military higher education based on the experience of NATO member

states. *Military Education*, 1(41), 301–309 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.33099/2617-1775/2020-01/301-309>

Shaping the European Higher Education Area. (2001). Message from Salamanca on 30.03.2001. [http://www.edupolicy.org.ua/files/Salamanca_Convention\(2001\).pdf](http://www.edupolicy.org.ua/files/Salamanca_Convention(2001).pdf) [in Ukrainian].

Syrotenko, A., & Artamoshchenko, V. (2021). Achieving the compatibility of military education and training of personnel of the defense forces on the basis of quality. National requirements and NATO standards. *Science and Defense*, 1, 48–52 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2021-14-1-48-53>

TMS Academy (n.d.). *Стандарти ISO серії 9000*. Retrieved November 9, 2023, from <https://academy.tms.ua/uk/blog-uk/standarty-iso-serii-9000/>

Towards the European Higher Education Area. (2001). Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education on 19.05.2001. <https://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-procjes/prazke-komyunike.html> [in Ukrainian].

UNESCO. (1998). *World Declaration on Higher Education for the 21st Century: Approaches and Practices*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141952.locale=en>

UNESCO. (2009). *New Dynamics of Higher Education and Science for Social Change and Development*. Communiqué of the World Conference on Higher Education [in Ukrainian]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_011#Text

UNESCO&OECD. (2005). *Guidelines for Quality Provision in Cross-border Higher Education*. OECD. <https://web.archive.org/2012-06-15/147238-35779480.pdf>

Zelnytsky, A., & Zabolotny, O. (2020). The quality of higher military education in the context of changes in the legislation of Ukraine. *Military Education*, 1(41), 147–162 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2020-1/147-162>

Отримано редакцією журналу / Received: 29.11.23

Прорецензовано / Revised: 12.12.23

Схвалено до друку / Accepted: 02.01.24

Valentyna KRAVETS, PhD (Engineering), Senior Researcher
ORCID ID: 0000-0002-3012-1829
e-mail: val.kuryl@gmail.com
National Academy of Security Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine

INTERNATIONAL OFFICIAL DOCUMENTS AS A SOURCE FOR IMPROVING INTERNAL QUALITY ASSURANCE AT MILITARY HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Background. In the current landscape marked by Russia's armed aggression, Ukraine's higher military educational institutions continue to fortify their internal quality assurance systems. The enhancement of these systems is impossible without taking into account the best world practices and achievements in this area, notably gleaned from international official documents. This study aims to formulate proposals for improving internal quality assurance in military higher educational institutions of Ukraine, taking into account the provisions of international documents.

Methods. The source base of the study is formed by documents of international organizations on quality assurance in the field of higher education, and international agreements of Ukraine on cooperation in the field of training military specialists. Dialectical, historical, comparative-legal methods are used to track the transformation of views on solving the problems of internal quality assurance in higher education institutions; system-structural, formal-logical methods – to determine the provisions that should be taken into account in the process of improving internal quality assurance in military higher educational institutions of Ukraine; methods of analysis, generalization and synthesis – for the development of proposals.

Results. Summarized and systematized international official documents (agreements, protocols, conventions, recommendations, standards, declarations, communiqués, messages, charters) are classified into three categories: documents that define national policies to encourage higher education institutions to implement internal quality assurance systems; documents that provide methodological assistance in the formation of internal quality assurance systems; documents on cooperation in the field of training military specialists. The provisions that should be taken into account in the process of improving internal quality assurance in Ukraine's military higher educational institutions have been determined. Proposals for the implementation of these provisions in domestic regulations have been developed.

Conclusions. This study's outcomes develop the ideas of other researchers on the expediency of taking into account the Standards and Recommendations for Quality Assurance in the European Higher Education Area, alongside NATO Quality Standards by Ukraine's military higher educational institutions in the process of improving internal quality assurance.

Keywords: internal quality assurance system, military higher educational institutions, international norms, normative acts, official documents.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.